

การเรียนรู้ตลอดชีวิต : บทบาทของกรมส่งเสริมการเรียนรู้
ในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ

LIFELONG LEARNING: THE ROLE OF THE DEPARTMENT OF LEARNING
ENCOURAGEMENT IN TRANSFORMING POLICIES INTO PRACTICE

วิมล เล็กสูงเนิน¹, สาธิต ทรัพย์รวงทอง²
Wimol Leksungnern¹, Satorn Supraungthong²

*Corresponding Author, E-mail: Wimol2909@gmail.com

Received: Feb 22, 2025; Revised: Apr 18, 2025; Accepted: Jul 22, 2025

บทคัดย่อ

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นทั้งนโยบายและวิธีการปฏิบัติที่หลายประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยนำมาใช้ในการพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพและศักยภาพอย่างเหมาะสมนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต องค์ประกอบ นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาชาติ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ นโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และบทบาทของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติด้วยการจัด ส่งเสริม และสนับสนุน เพื่อให้เกิดการผสมผสานการเรียนรู้ใน 3 รูปแบบคือ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ โดยมีการเชื่อมโยงประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ และมีแผนการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติ จุดเน้นการดำเนินงานประจำปีที่สุดคล้องกับนโยบายในระดับต่าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดได้นำไปขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นกลไกหลักสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : นโยบาย, การเรียนรู้ตลอดชีวิต, การส่งเสริมการเรียนรู้

¹นักศึกษาลัทธิสุตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

¹Student in Doctor of Education Degree, Educational Administration, Nakhon Sawan Rajabhat University

²อาจารย์ที่ปรึกษา, คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

²Advisor, Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University

Abstract

Lifelong learning is both a policy direction and a practical approach adopted by many countries worldwide, including Thailand, to develop citizens with the necessary quality and capacity to contribute to a lifelong learning society. The concept of lifelong learning encompasses its core components and is supported by related national policies such as the Constitution of the Kingdom of Thailand, the National Strategy, the National Economic and Social Development Plan, the National Education Plan, the National Education Act, the Promotion of Learning Act, government policies, and policies of the Ministry of Education. These frameworks are interrelated and serve as a foundation for coordinated efforts. The Department of Lifelong Learning Encouragement plays a key role in translating these policies into practice by integrating three main forms of learning: lifelong learning, learning for self-development, and learning for qualification attainment. This is achieved through effective collaboration with stakeholders across the public sector, private organizations, and communities. The department implements a five-year Learning Encouragement Plan that aligns with the National Education Plan and sets annual operational priorities consistent with policies at various levels. This enables affiliated agencies and educational institutions to concretely implement and drive forward the mission, thereby serving as a primary mechanism for fostering a sustainable lifelong learning society.

Keywords: Policy, Lifelong Learning, Learning Encouragement

บทนำ

ความท้าทายที่เป็นพลวัตของโลกศตวรรษที่ 21 เกิดจากการปฏิวัติดิจิทัล (Digital revolution) ต่อการเปลี่ยนแปลงสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม 4.0 หรือที่เรียกว่า The fourth industrial revolution ความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกต้องเผชิญกับระบบเศรษฐกิจโลกที่มีการแข่งขันอย่างเสรีและไร้พรมแดนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2560: 1 – 2) โดยมีนวัตกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภูมิภาค และของโลกแบบพลิกผัน (Disruption) ทำลายล้างสิ่งที่มีอยู่เดิมสู่สิ่งใหม่โดยเกิดจากนวัตกรรม เทคโนโลยี หรือแนวคิดใหม่ที่เข้ามาแทนที่วิธีการทำงานหรือธุรกิจแบบดั้งเดิม ทำให้ระบบหรือวิธีการเดิมไม่สามารถแข่งขันได้หรืออาจสูญหายไปโดยสิ้นเชิง ความท้าทายใหม่ ในกระแสโลกาภิวัตน์รอบใหม่ของโลกเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence technology : AI) จะเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ ดังนั้น หากคาดการณ์ลักษณะของโลกยุคใหม่ในอีก 10 ปีข้างหน้า อาจพบการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่แยกออกจากกันได้อย่างยิ่งระหว่างโลกแห่งความจริงกับโลกเสมือนจริง ทำให้โลกในอนาคตมีความซับซ้อนและเป็นพลวัตมากขึ้น (Harari, 2018) และปฏิเสธไม่ได้ว่าการศึกษและการเรียนรู้ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกันเพราะการศึกษเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมใหญ่ที่เชื่อมโยงกัน และมนุษย์ต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ที่จะอยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า คำตอบของความท้าทายต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” (lifelong learning) นั่นเอง (พร้อมพิไล บัวสุวรรณ. 2567)

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) เป็นประเด็นที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในแวดวงการศึกษาทั้งในระดับบุคคล ชุมชน สังคม ประเทศและทั่วโลก ซึ่งองค์การยูเนสโกได้จัดประกายความคิดเรื่องนี้ขึ้น และเสนอไว้ในรายงานเรื่อง “Learning: The Treasure Within” ในปี ค.ศ. 1996 คือ “สี่เสาหลักของการศึกษา” (Four pillars of education) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ เสาหลักที่หนึ่ง การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) เสาหลักที่สอง การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) เสาหลักที่สาม การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) และเสาหลักที่สี่ การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) (Delors. 1996) นอกจากนี้ เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable development goal: SDG) ของโลกที่ต้องบรรลุในปี 2030 เป้าหมายที่ 4 เป็นการสร้างหลักประกันว่าทุกคนจะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากแนวคิดดังกล่าวส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย ได้นำแนวคิดและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาดำเนินการจัดการศึกษาของประเทศเพื่อรองรับกับความท้าทายดังกล่าว (United Nations. 2025)

เนื่องจากการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ประเทศไทยจึงมีแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อให้ระบบการศึกษาเป็นกลไกหลักของการขับเคลื่อนประเทศ ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) โดยกฎหมายดังกล่าวมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาคนไปสู่ความยั่งยืนด้วยการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชนทุกช่วงวัยอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2560) โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมวด 5 หน้าที่ของรัฐ มาตรา 54 วรรค 3 กำหนดให้รัฐต้องเป็นผู้ดำเนินการให้ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงและได้รับการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับบุคคล และส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท ประกอบกับหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ มาตรา 258 จ. ด้านการศึกษา ซึ่งกำหนดถึงหลักการและวิธีการในการปฏิรูปการศึกษา การจัดการเรียนรู้ในทุกระดับ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนตามความถนัด ความสนใจ และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยสอดคล้องทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้ซึ่งอยู่ในวัยเรียนแต่ไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียน หรือผู้ซึ่งพ้นวัยที่จะศึกษาในโรงเรียนหรืออยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลหรือทุรกันดารให้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึงและพัฒนาศักยภาพ ทักษะ ความเชี่ยวชาญได้ตามความถนัด จึงสมควรปรับปรุงการจัดการเรียนรู้และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ขึ้น ซึ่งมีผลให้ “สำนักงาน กศน.” ยกฐานะเป็น “กรมส่งเสริมการเรียนรู้” เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับประชาชนทุกช่วงวัยอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้. 2566: 72)

กรมส่งเสริมการศึกษามีหน้าที่จัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ หรือรูปแบบอื่นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนตามประกาศที่รัฐมนตรีกำหนด โดยคำนึงถึงความหลากหลายและความต้องการของผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยมีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา เป็นคนดี มีวินัย รู้จักสิทธิควบคู่กับหน้าที่และความรับผิดชอบ ภูมิใจและตระหนักในความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รู้จักความพอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ใฝ่เรียนรู้ มีความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง มีคุณธรรม และมีความซื่อสัตย์สุจริต รวมทั้งมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีความเป็นพลเมืองที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างผาสุก กับเพื่อให้บุคคลมีทักษะการเรียนรู้ ทักษะอาชีพ และทักษะชีวิตที่สอดคล้องและเท่าทันพัฒนาการของโลก และมีโอกาสพัฒนาหรือเพิ่มพูนทักษะของตนให้สูงขึ้นหรือปรับเปลี่ยนทักษะของตนตามความถนัดหรือความจำเป็น โดยในพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 กำหนดให้กรมส่งเสริมการศึกษาดำเนินงานส่งเสริมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาชาติเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงานด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ (พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้, 2566: 61 - 62) โดย แผนส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2568-2570 ได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ประชาชนได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ พร้อมเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” มีพันธกิจ 5 ข้อ คือ 1) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงองค์ความรู้ แหล่งเรียนรู้และพื้นที่สร้างสรรค์ที่หลากหลายและมีคุณภาพได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ 2) ผลิตและพัฒนาหลักสูตร โปรแกรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ วิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับประชาชนและสอดคล้องกับสภาวการณ์การพัฒนาของประเทศและของโลก รวมทั้งจัดให้มีระบบการเทียบระดับการศึกษา เทียบเคียง เทียบโอนผลการเรียนรู้ ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ และสมรรถนะ เพื่อประโยชน์ในการได้รับการรับรองคุณวุฒิหรือเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ 3) ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมที่ทันสมัยมาใช้ในการจัดและส่งเสริมการเรียนรู้ให้ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา 4) พัฒนาประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และ 5) ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการจัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ นับเป็นความท้าทายของกรมส่งเสริมการศึกษในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และการพัฒนาแนวทางส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสถานศึกษาในสังกัดที่มีคุณภาพให้กับผู้เรียนสอดคล้องตามความต้องการและความคาดหวังของสังคม (กรมส่งเสริมการความรู้, 2568: 79 - 80)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทด้านกฎหมายและนโยบายระดับชาติที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ รวมถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 ตลอดจนวิเคราะห์บทบาทของกรมส่งเสริมการศึกษ ในฐานะหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่แปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ โดยมุ่งเน้นแนวทางในการนำนโยบายไปสู่การดำเนินงานในระดับพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและผู้เรียนทุกช่วงวัย และเพื่อเสนอแนวทางเชิงรูปธรรมในการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ สร้างความเข้าใจที่ชัดเจนแก่ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับ เกี่ยวกับทิศทางของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย ตลอดจนแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ซึ่งจะเอื้อต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในบทความนี้ จะพบว่า การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong education) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) ซึ่งหากพิจารณาความหมายแล้วมีความคล้ายคลึงกันมาก โดยคำว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มีกระบวนการที่เน้นไปที่ตัวผู้เรียน กล่าวคือ การเรียนรู้เป็นกิจกรรมของผู้เรียน ตัวผู้เรียนเป็นผู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และทำให้ตัวเองเรียนรู้ได้ และบุคคลย่อมเกิดการเรียนรู้ในทุกช่วงตลอดชีวิตของแต่ละคนอยู่แล้ว แต่สำหรับคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” จะมีกระบวนการที่สะท้อนถึงผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษา ในการพัฒนาแนวทาง การจัดประสบการณ์ หรือวิธีการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสม ความสัมพันธ์ของการเรียนรู้และการศึกษาตลอดชีวิตจึงมีความเหลื่อมและต่อเนื่องกัน ซึ่ง

สอดคล้องกับแนวคิดของนักการศึกษาจำนวนมาก ในบทความนี้จึงใช้คำสองคำนี้แทนกันหรือใช้ในความหมายเดียวกันอย่างผสมกลมกลืนตามนัยเดียวกันโดยมีลักษณะเป็นองค์รวมเพราะยึดเอาจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหลักการสำคัญ

ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542: 2) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาทั้งสามระบบคือ 1) การศึกษาในระบบ ซึ่งมีเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน 2) การศึกษานอกระบบ เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคล และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความพร้อม ศักยภาพ และโอกาส เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี (2557) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง ภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตของบุคคลและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษาทุกระบบทั้งในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย แบบไม่เป็นทางการจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม ซึ่งสามารถเกิดได้ทุกที่โดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตและผสมผสานกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล

ชนันภรณ์ อารีกุล (2563) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาที่บูรณาการการศึกษาทั้งสามรูปแบบไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ตลอดช่วงอายุของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย และเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกได้

เมธชนนท์ ประจวบลาภ (2565: 71) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง กระบวนการและวิธีการในการพัฒนาบุคคล ทั้งจากการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในรูปใดรูปแบบหนึ่งหรือผสมผสานบูรณาการในหลายรูปแบบก็ได้ ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามความต้องการ ความพร้อม และศักยภาพของตนเอง เพื่อให้บุคคลรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการโลกตั้งแต่เกิดจนตาย

สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล (2564) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การบูรณาการการเรียนรู้และการใช้ชีวิตครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ของบุคคลทุกเพศ ทุกวัย (เด็ก เยาวชน คนหนุ่มสาว ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ ทั้งผู้หญิงผู้ชาย และอื่น ๆ) ในทุกบริบทชีวิต (ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สถานที่ทำงาน และที่ต่าง ๆ) และด้วยรูปแบบ วิธีการที่หลากหลาย (ทางการและไม่ทางการ ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย) และเมื่อรวมกันแล้วสามารถตอบสนองความจำเป็นและความต้องการในการเรียนรู้ทุกระดับ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ (2566: 62 - 63) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การผสมผสานการเรียนรู้ทั้ง การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ โดยจัดให้มีระบบกระตุ้น ชี้นำ หรืออำนวยความสะดวกด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้บุคคลสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทและสร้างสมรรถนะในการเรียนรู้ผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นปัจจุบันได้ด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลาในเรื่องที่ตนสนใจหรือตามความถนัดของตนเพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง เติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเอง หรือเกิดประโยชน์ต่อสังคม และรู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

องค์การยูเนสโก (Unesco. 1972) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกระบวนการจัดการศึกษาในภาพรวมที่จะสนองความต้องการทางการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่ม ตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิตและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในทุกด้าน

โนวส์ (Knowles. 1980) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและไม่สิ้นสุด ซึ่งเกิดจากความต้องการภายในของบุคคลที่จะพัฒนาตนเองและปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและสังคม มีพื้นฐานแนวคิดเชื่อว่าผู้ใหญ่เป็น “นักเรียนโดยธรรมชาติ” และสามารถเรียนรู้ได้จากทุกสถานการณ์ เช่น การทำงาน การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น หรือประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น หากผู้เรียนเป็นผู้ใหญ่ การศึกษาควรจัดแหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม ทรัพยากร เพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

คณะกรรมการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (International Commission on Education for the Twenty-first Century. 1996) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต ไม่ได้เน้นเฉพาะ การศึกษาในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการเรียนรู้ในทุกช่วงวัยและทุกสถานการณ์ของชีวิต ที่ครอบคลุมสี่เสาหลักของการศึกษา (Four pillars of education) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to

know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) การเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) และการเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be)

องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD. 1996) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based economy) ดังนั้น การศึกษาต้องไม่จำกัดเฉพาะในระบบโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แต่ครอบคลุมการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในที่ทำงาน ชุมชน ตลอดจนการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมุ่งเน้นการสร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ในทุกช่วงวัย

เฮนส์เก (Henschke. 2011) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องที่บุคคลเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ และทัศนคติให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและสังคม

จากการศึกษาสรุปได้ว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดจากการเรียนรู้ในทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและไม่มีที่สิ้นสุดเป็นการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เกิดจากการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่สนองต่อความต้องการทางการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัยด้วยรูปแบบวิธีการที่หลากหลายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในเรื่องที่ตนสนใจหรือตามความถนัดของตนจากแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศได้ด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลา เพื่อสร้างสมรรถนะในการเรียนรู้ พัฒนาตนเอง เพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง เติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเองหรือเกิดประโยชน์ต่อสังคมและรู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

องค์ประกอบของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งวิเคราะห์จากพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา และจัดการเรียนรู้ในประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 พบองค์ประกอบแบ่งออกเป็น 2 มิติ มีรายละเอียดดังนี้

มิติที่ 1 องค์ประกอบที่เป็นรูปแบบการศึกษา ระบบการศึกษาของประเทศไทยมี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542: 5 - 6) ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการ หลักสูตร ระยะเวลา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบ เน้นความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการเรียนรู้ ระยะเวลา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาเรียนรู้จากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ

การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมีอาจแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจน การศึกษาตลอดชีวิตจึงเกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษา ในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต

มิติที่ 2 องค์ประกอบที่เป็นรูปแบบการเรียนรู้ มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566 กำหนดให้กรมส่งเสริมการศึกษามีหน้าที่จัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ หรือรูปแบบอื่นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนทั้งนี้ตามประกาศที่รัฐมนตรีกำหนด โดยให้คำนึงถึงความหลากหลายและความต้องการของผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกเพศทุกวัยมีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเป็นธรรมโดยไม่เลือกปฏิบัติ (พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566: 62 - 64) ดังนี้

1. การเรียนรู้ตลอดชีวิต มีเป้าหมายเพื่อจัดให้มีระบบกระตุ้น ชี้แนะ หรืออำนวยความสะดวกด้วยวิธีการใด ๆ ให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในเรื่องที่ตนสนใจหรือตามความถนัดของตน สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทได้ในเวลาใด ๆ ที่ตนสะดวกโดยไม่มีการค่าใช้จ่ายเกินสมควรและเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง รู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมทั้งนำความรู้ไปเติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเองหรือเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยอาจได้รับการรับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสมด้วยก็ได้

2. การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามความถนัดของตน การประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของตน ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม หรือเพื่อประโยชน์แห่งความรอบรู้ของตน โดยอาจได้รับการรับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสม โดยจัดให้มีระบบแนะแนวการเรียนและการประกอบอาชีพเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ทราบล่วงหน้าหรือวางแผนให้สอดคล้องกับความถนัดของตนด้วย

3. การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ มีเป้าหมายเพื่อจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้ซึ่งอยู่ในวัยเรียนแต่ไม่ได้รับการศึกษาในสถานศึกษา หรือผู้ซึ่งพ้นวัยที่จะศึกษาในสถานศึกษาหรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือทุรกันดารหรือไม่มีหน่วยงานอื่นใดไปดำเนินการ เพื่อให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน เพื่อให้ได้รับการศึกษาสูงกว่าระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตามศักยภาพของผู้เรียน

สถานศึกษาในสังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ดำเนินการจัด ส่งเสริม และสนับสนุน การเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีความสัมพันธ์กันมีอาจแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนและเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้มีโอกาสในทุกประเภท การเรียนรู้ เนื่องจากบุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้ตลอดเวลาในทุกช่วงของชีวิตเพื่อเพิ่มทักษะใหม่ ๆ การเรียนรู้เพียงรูปแบบรูปแบบหนึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการเตรียมความพร้อมและช่วยให้บุคคลสามารถแก้ปัญหา ต่าง ๆ ในชีวิต การทำงาน ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตซึ่งเรียกว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต”

กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นทั้งนโยบาย (Policy) และวิธีการปฏิบัติ (Approach) ที่หลายประเทศทั่วโลกนำมาใช้ในการพัฒนาพลเมืองให้มีคุณภาพและศักยภาพอย่างเหมาะสมและการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาทาง การเมือง เศรษฐกิจ และประเทศชาติโดยรวม จึงกล่าวได้ว่า กฎหมายและนโยบายเป็นองค์ประกอบสำคัญของแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศไทย (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2565) ปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) นโยบายรัฐบาล นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานกรมส่งเสริมการเรียนรู้ ดังนี้

1. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศไทยซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ในหมวด 5 หน้าที่สองวรรค 54 วรรค 3 ซึ่งได้กล่าวถึงสิ่งที่รัฐจะต้องดำเนินการโดยจัด ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการบูรณาการความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาคเอกชน ในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทเพื่อให้ประชาชนทุกช่วงวัยมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ตรงตามความต้องการในทุกระบบและทุกรูปแบบการศึกษา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยรัฐมีหน้าที่ในการกำกับ ส่งเสริม และสนับสนุน ให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล และในหมวด 16 การปฏิรูปประเทศ มาตรา 258 จ. ด้านการศึกษา มีสาระเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อให้สามารถส่งเสริมและพัฒนาประชาชนทุกช่วงวัยได้อย่างมีคุณภาพ และปรับปรุงโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2560)

2. ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ฉบับแรกของประเทศไทย ตามมาตรา 65 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยมีวิสัยทัศน์ของประเทศคือ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศ ที่พัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนามาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และมีเป้าหมายการพัฒนาประเทศ คือ “ประเทศชาติ มั่นคง ประชาชนมีความสุข เศรษฐกิจพัฒนาอย่าง ต่อเนื่อง สังคมเป็นธรรม ฐานทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน” ยุทธศาสตร์ที่ เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วย 3 ตัวชี้วัด คือ 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และความเป็นอยู่ ที่ดีของคนไทย 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาและการเรียนรู้ ตลอดชีวิต และ 3) การพัฒนาสังคมและครอบครัวไทย และ ๗ ประเด็น ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม 2) การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต 3) ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 4) การตระหนักถึงปัญหาของมนุษย์ที่หลากหลาย 5) การเสริมสร้างให้คนไทยมีสุขภาวะที่ดี ครอบคลุมทั้งด้านกาย ใจ สติปัญญา และสังคม 6) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 7) การเสริมสร้างศักยภาพ การกีฬาในการสร้างคุณค่าทางสังคมและพัฒนาประเทศ ซึ่งยุทธศาสตร์ด้านนี้มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนใน ทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การ

เป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่ และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. 2561)

3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม เป็นกฎหมายแม่บทในการบริหารและการจัดการศึกษาของประเทศ ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิต โดยกล่าวไว้ในมาตรา 4 ว่า “การศึกษา” เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต อีกทั้งในมาตรา 8 ได้กำหนดไว้เป็นความมุ่งหมายและหลักการว่าต้องเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และในมาตรา 15 ได้ กำหนดระบบการศึกษาของประเทศว่า มี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้นิยาม “การศึกษาตลอดชีวิต” ว่าเป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542: 2 - 6)

4. แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2579) มีแนวคิดการจัดการศึกษา (Conceptual design) ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ หลักการศึกษาเพื่อปวงชน หลักการจัดการศึกษาเพื่อความเท่าเทียมและทั่วถึง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม อีกทั้งยึดตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs 2030) โดยในเป้าหมายที่ 4 มีประเด็นการพัฒนาเพื่อเป็นการสร้างหลักประกันว่าทุกคนต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมและสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประเด็นภายในประเทศเกี่ยวกับคุณภาพของคนทุกช่วงวัย โดยนำยุทธศาสตร์ชาติมาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญ และกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติเพื่อให้พัฒนาคนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 โดยมี 6 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้มีความรักในสถาบันหลักของชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ยุทธศาสตร์ที่ 2 การผลิตและพัฒนากำลังคน การวิจัย และนวัตกรรม เพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะสูง ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนทุกช่วงวัย สถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ ระบบและกลไกทางการศึกษา เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างโอกาส ความเสมอภาค และความเท่าเทียมทางการศึกษา มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มโอกาสและความเสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ยุทธศาสตร์ที่ 5 การจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริม สนับสนุน การสร้างจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมและการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ยุทธศาสตร์ที่ 6 การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษา มีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษา โดยทั้ง 6 ยุทธศาสตร์มีเป้าหมายการพัฒนาเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ นั่นก็คือเพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2560)

5. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) มีสถานะเป็นแผนระดับที่ 2 ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการแปลงยุทธศาสตร์ชาติไปสู่การปฏิบัติ อาศัยหลักการและแนวคิด 4 ประการ ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตคือเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ โดยกำหนดทิศทางการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิด “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” มุ่งเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชนทุกกลุ่ม ทุกมิติ ให้มีโอกาสนี้จะใช้ศักยภาพของตนในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดี และกล่าวไว้อย่างชัดเจนในหมวดหมู่ที่ 12 ประเทศไทยมีกำลังคนที่มีสมรรถนะสูงตรงตามความต้องการของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ มุ่งสนใจใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคตทั้งในระดับประเทศและสากล เป้าหมายระดับหมวดหมู่ ข้อ 3 ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต กลยุทธ์การพัฒนาที่ 3 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้ 1) พัฒนาระบบนิเวศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต 1.1) ส่งเสริมให้ภาคส่วนต่าง ๆ สร้างและพัฒนาเมืองเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และพื้นที่สร้างสรรค์หลากหลาย 1.2) สร้างสื่อการเรียนรู้ที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง 1.3) การพัฒนาระบบธนาคารหน่วยกิตของประเทศให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และ 1.4) กำหนดมาตรการจูงใจให้ประชาชนพัฒนาตนเอง 2) พัฒนาทางเลือกในการเข้าถึงการเรียนรู้ สำหรับผู้ที่ไม่สามารถเรียนในระบบการศึกษาปกติ โดยจัดทำข้อมูลและส่งเสริมการจัดทำแผนการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายของกลุ่มเป้าหมายเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2566)

6. นโยบายรัฐบาล จากคำแถลงคณะรัฐมนตรี โดยนางสาวแพทองธาร ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา ในวันที่ 12 กันยายน 2567 โดยกล่าวว่าทุนมนุษย์เป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ รัฐบาลจะเร่งส่งเสริมผลักดันให้เกิดการพัฒนาคนไทยทุกช่วงวัยอย่างเต็มกำลังและความสามารถ โดยจะส่งเสริมการเกิดและเติบโตอย่างมีคุณภาพของเด็กทุกคนอย่างเท่าเทียม และพัฒนาระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นทั้งในระบบ นอกโรงเรียน ตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาสนับสนุน ตอบโจทย์ศักยภาพของผู้เรียน ลดภาระ และลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนสองภาษาโดยใช้เอไอ (AI) เป็นตัวช่วย เน้นการสอนทักษะที่ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริงเพื่อการสร้างรายได้ (Learn to earn) ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ รวมทั้งการฟื้นฟูและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา พร้อมทั้งส่งเสริมการปฏิรูประบบอาชีวศึกษาและอุดมศึกษาเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการแรงงานในอนาคตและรองรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong learning) (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. 2567)

7. นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (พลตำรวจเอก เพิ่มพูน ชิดชอบ) ได้ประชุมมอบนโยบายการศึกษา เพื่อให้การขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและประชาชน จึงได้ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง นโยบายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2568 – 2569 โดยมุ่งมั่นสานต่อนโยบาย “เรียนดี มีความสุข” ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียนเป็นที่ประจักษ์ ภายใต้หลักการ “การศึกษาเพื่อความเป็นเลิศและการศึกษาเพื่อความมั่นคงของชีวิต” ใช้แนวทางในการทำงาน “จับมือไว้แล้วไปด้วยกัน” มุ่งสร้าง “การศึกษาเท่าเทียม” ผ่านเครือข่ายการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และต่อยอดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับให้ทันสมัยได้มาตรฐานสากล ภายใต้แนวคิด “ปฏิวัติการศึกษา แก้ปัญหาประเทศ” เพื่อพัฒนาคนไทยทุกคนในทุกช่วงวัยให้ “ฉลาดรู้ ฉลาดคิด ฉลาดทำ” มีความพร้อมสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยกำหนดนโยบายออกเป็น 2 ด้าน คือ ลดภาระครูและบุคลากรทางการศึกษาและลดภาระนักเรียนและผู้ปกครอง สามารถสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาทั้งในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัยอย่างมีคุณภาพ โดย “ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” รวมทั้งพัฒนาระบบหรือแพลตฟอร์มการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา (Anywhere anytime) ตลอดจนพัฒนาระบบการแนะแนวการเรียน (Coaching) และเป้าหมายชีวิตให้เป็นรูปธรรม ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์อย่างสร้างสรรค์และมีเหตุผล และพัฒนาระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นตอบโจทย์ศักยภาพผู้เรียน โดยมีระบบวัดผลรับรองมาตรฐานวิชาชีพ (Skill certificate) ผู้เรียนสามารถเรียนเพิ่มเพื่อรับประกาศนียบัตรในการประกอบอาชีพและมีระบบวัดผลเทียบระดับการศึกษา การประเมินผลการศึกษาผ่านธนาคารหน่วยกิต (Credit bank) พัฒนาทักษะที่ใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริงของผู้เรียน มีรายได้ระหว่างเรียน จบแล้วมีงานทำ (Learn to earn) โดยผู้เรียนไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ. 2567: 11-13)

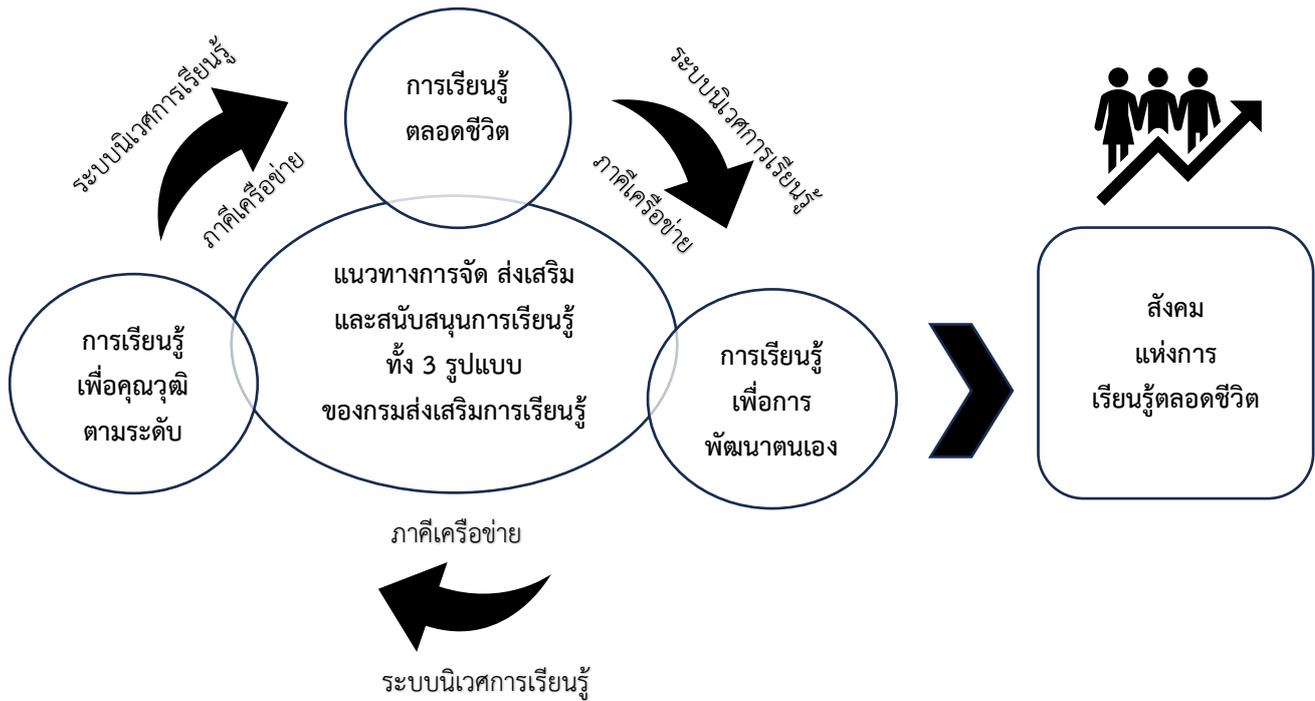
บทบาทของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดสำคัญที่สังคมไทยให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี กรมส่งเสริมการเรียนรู้ในฐานะหน่วยงานหลักและมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมทั่วประเทศ ผ่านการกำหนดนโยบาย มาตรการ และแนวทางการดำเนินงานที่ครอบคลุมทุกช่วงวัย เพื่อเสริมสร้างระบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงทุกคนอย่างเท่าเทียมและยั่งยืน (กรมส่งเสริมการเรียนรู้. 2568: 20 – 21) ดังนี้

1. ส่งเสริม สนับสนุน ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายและเป็นไปตามพัฒนาการของโลก
2. พัฒนารูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทโดยสะดวก
3. ส่งเสริม สนับสนุน ตลอดจนจัดให้มีการผลิตและพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้และวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งนำโปรแกรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หน่วยงานอื่นจัดทำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4. จัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับแผนส่งเสริมการเรียนรู้
5. พัฒนานวัตกรรมและมาตรการเพิ่มพูนทักษะ สมรรถนะ ความรู้ของบุคคลให้กว้างขวาง รู้เท่าทันพัฒนาการของโลกและพัฒนาคุณภาพทุกช่วงวัย
6. พัฒนานวัตกรรมและมาตรการส่งเสริมการอ่านและเรียนรู้ รวมทั้งสร้างนิสัยรักการอ่านให้กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้
7. จัดทำระบบกระตุ้น ชี้นำ หรืออำนวยความสะดวกด้วยวิธีการใด ๆ ให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในเรื่องที่สนใจหรือตามความถนัดของตน
8. จัดทำเกณฑ์ค่าใช้จ่ายในการให้บริการในแหล่งเรียนรู้ที่มีอัตราที่เหมาะสมและไม่เป็นภาระค่าใช้จ่ายที่เกินสมควรของผู้เรียน
9. จัดทำค่าใช้จ่ายต่อหัวในการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการ จัด ส่งเสริม สนับสนุน การเรียนรู้ตลอดชีวิตของกรมส่งเสริมการเรียนรู้
10. จัดทำมาตรการ แรงจูงใจ เพื่อเป็นกลไกการสนับสนุน การดำเนินงานของภาคีเครือข่ายที่ร่วมจัด ส่งเสริม สนับสนุน การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย
11. ส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้ชำนาญการในภูมิภาคท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น
12. จัด ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีอาสาสมัครส่งเสริมการเรียนรู้ (อาสาสมัคร สกร.) เพื่อส่งเสริมการอ่านและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน
13. ส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมเพื่อให้ประชาชนทุกช่วงวัยสามารถเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลา
14. ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้ทุกรูปแบบทุกที่และทุกเวลา
15. จัดทำระบบ รูปแบบการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงกิจกรรม รูปแบบ วิธีการให้บริการในแหล่งเรียนรู้ อย่างกว้างขวาง
16. จัดทำมาตรฐานแหล่งเรียนรู้แต่ละประเภท กำหนดเกณฑ์ประเมินมาตรฐานแหล่งเรียนรู้ การรับรองมาตรฐานแหล่งเรียนรู้ และให้การรับรองมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้อื่นที่ไม่ได้สังกัดกรมส่งเสริมการเรียนรู้ และจัดทำกลไกสนับสนุนให้กับแหล่งเรียนรู้ที่ดำเนินการตามมาตรฐาน
17. จัดทำกลไกสนับสนุนให้กับแหล่งเรียนรู้ที่ดำเนินการตามมาตรฐาน
18. กำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการออกใบรับรองความรู้ และจัดทำระบบรับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสม
19. พัฒนารูปแบบประเมินผลการเรียนรู้ ระบบธนาคารหน่วยกิต และมีหลักฐานหรือบันทึกผลการเรียนรู้เพื่อจะสามารถยื่นเสนอรับรองคุณวุฒิได้
20. พัฒนาระบบการกำกับ ติดตามผลหน่วยจัดการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ
21. ส่งเสริมและพัฒนาครูและผู้รับผิดชอบให้มีความเข้าใจและความพร้อมในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับกลุ่มเป้าหมาย

จากบทบาทข้างต้นแสดงให้เห็นถึงกลไกในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นหนึ่งในสามรูปแบบที่เป็นหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่ต้องดำเนินการในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต อย่างไรก็ตามทุกรูปแบบการเรียนรู้จะมีความสัมพันธ์เป็นกระบวนการส่งถึงกันเพื่อพัฒนาบุคคลได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการจัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (ผู้เขียนสังเคราะห์จาก พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการจัดส่งเสริมการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้แก่ 1) การเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง 3) การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ โดยมี “ระบบนิเวศการเรียนรู้” ที่ครอบคลุมและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ และมีภาคีเครือข่ายร่วมขับเคลื่อนดำเนินการเพื่อจัดให้มีระบบกระตุ้น ชี้นำ หรืออำนวยความสะดวกด้วยวิธีการใด ๆ หนึ่งให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในเรื่องที่ตนสนใจหรือตามความถนัดของตน และเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง รู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมทั้งนำความรู้ไปเติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเองหรือเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยสร้างสมรรถนะในการเรียนรู้ผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นปัจจุบันได้ด้วยตนเองในทุกเวลาอย่างรู้เท่าทันและสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทได้ในเวลาใด ๆ ที่ตนสะดวกโดยไม่มีภาระค่าใช้จ่ายเกินสมควร ในบริบทสังคมไทยควรดำเนินการตามกรอบแนวคิดนี้ควบคู่ไปกับการส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมการเรียนรู้หรือการรักในการเรียนรู้ของผู้คนในสังคมเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องสนุกสนานเกี่ยวโยงกับชีวิตมากที่สุดสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของโลกยุคใหม่ (พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้, 2566: 62)

แนวทางการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวทางการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกช่วงวัยมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เท่าเทียมเพื่อให้สถานศึกษาขับเคลื่อนดำเนินการแบ่งออกเป็นช่วงวัย (กรมส่งเสริมการเรียนรู้, 2568: 101 – 103) ดังนี้

1. ประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) เป็นช่วงวัยสำคัญในการวางรากฐานของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพในระยะยาว การดำเนินงานเพื่อยกระดับทักษะการเรียนรู้ในทุกมิติสำหรับเด็กนั้นเป็นการเตรียมความพร้อมให้เด็กสามารถกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับการสร้างทักษะในการทำงานและการดำเนินชีวิต เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาทักษะและสมรรถนะของผู้เรียนในด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังมีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้ทันสมัย และสอดคล้องกับความต้องการของประเทศและโลกในศตวรรษที่ 21 พร้อมทั้งจัดทำหลักสูตรที่ตอบสนองต่อการพัฒนาในระดับสากล ควบคู่ไปกับการบูรณาการระบบการบริหารจัดการร่วมกับการทำงานในระดับพื้นที่และชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการขับเคลื่อนการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

รวมทั้งส่งเสริมการสร้างความเป็นเจ้าของให้กับหน่วยจัดการเรียนรู้ในพื้นที่ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และตอบสนองต่อบริบทของชุมชนได้อย่าง

2. ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15 – 59 ปี) ถือเป็นกลุ่มสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ ดังนั้น การส่งเสริมการเรียนรู้ในช่วงวัยนี้จึงต้องตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีความท้าทายทั้งในด้านเทคโนโลยี การจ้างงาน และความมั่นคงในอาชีพ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาทักษะที่จำเป็น ทั้งด้านการประกอบอาชีพ การปรับตัวในตลาดแรงงาน และการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต แนวทางหนึ่งคือการสร้างฐานข้อมูลทักษะเพื่อใช้ประกอบการส่งเสริมให้วัยแรงงานสามารถเข้าถึงโอกาสทางการเรียนรู้และการฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งการจัดทำระบบการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับทุกกลุ่มประชากร ให้สามารถเรียนรู้ได้ในเวลาที่สะดวกและสอดคล้องกับชีวิตการทำงาน รวมถึงการจัดการระบบเทียบโอนผลการเรียนรู้จากประสบการณ์ องค์ความรู้ หรือการศึกษาที่หลากหลาย เข้าสู่ระบบคุณวุฒิวิชาชีพหรือระบบเครดิตแบงก์ (Credit bank system) เพื่อส่งเสริมการสะสมหน่วยการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและหลากหลายโดยเน้นการบูรณาการทั้งในระดับอาชีวศึกษา วิทยาลัยชุมชน และสถานประกอบการ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานทั้งในปัจจุบันและอนาคต พร้อมกับสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้และสร้างความตระหนักรู้เรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตในระดับพื้นที่ การออกแบบระบบการเรียนรู้ควรใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ที่หลากหลายตอบโจทย์ผู้เรียนแต่ละกลุ่มอย่างเหมาะสมโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยหรือกลุ่มเปราะบางที่ต้องการการสนับสนุนเฉพาะทาง และควรส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน ในการสนับสนุนให้วัยแรงงานสามารถปรับตัว เรียนรู้ และพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในระยะยาว

3. ประชากรวัยผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีคุณค่าทางปัญญาและประสบการณ์อย่างยิ่ง ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้สามารถเรียนรู้ต่อเนื่องในทุกช่วงวัย เพื่อรักษาคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับสังคมได้อย่างมีคุณค่า การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุจึงควรมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเน้นบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะแหล่งเรียนรู้และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่คนรุ่นหลัง นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้มีสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น สื่อดิจิทัลที่เข้าใจง่าย อุปกรณ์ที่ใช้งานสะดวก เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง การพัฒนาหลักสูตรเฉพาะที่สอดคล้องกับความสนใจและศักยภาพของผู้สูงอายุ เช่น หลักสูตรด้านสุขภาพ การใช้เทคโนโลยีพื้นฐาน หรือกิจกรรมเสริมสร้างความสุขทางใจ ล้วนมีส่วนช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตและความมั่นใจของผู้สูงอายุ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชน โครงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของผู้จัดการเรียนรู้ก็เป็นอีกแนวทางที่สำคัญ เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการเรียนรู้ของผู้สูงอายุไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล แต่ยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจและการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างยั่งยืนนำไปสู่การเป็นสังคมผู้สูงวัยอย่างมีคุณภาพและเป็นสุข

4. ประชากรกลุ่มเป้าหมายพิเศษ พื้นที่พิเศษ กลุ่มเยาวชนที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา การจ้างงานหรือการฝึกอบรม เป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายทางบริบท สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ จึงต้องมีแนวทางเฉพาะเพื่อให้สามารถเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกับประชากรทั่วไป การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเหล่านี้ควรเริ่มต้นจากการจัดระบบการเรียนรู้ที่เข้าถึงง่าย ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภาษาในพื้นที่ โดยสนับสนุนทั้งการเรียนรู้แบบกลุ่มในชุมชน และการเรียนรู้ผ่านช่องทางที่เหมาะสม เช่น ภาศึเครือข่ายท้องถิ่น หรือสื่อเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ยังควรส่งเสริมระบบการให้คำปรึกษาและพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ผู้รู้ในท้องถิ่น และองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้สามารถระบุความต้องการและจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ อีกประการสำคัญคือ การจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรสนับสนุนที่เหมาะสม พร้อมกับการพัฒนาศักยภาพของผู้จัดการเรียนรู้ให้สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มที่มีภาษาหรือวัฒนธรรมเฉพาะ จำเป็นต้องจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่ม ทั้งในด้านภาษา สื่อการเรียนรู้ และเนื้อหาที่เหมาะสม เพื่อสร้างความเข้าใจและยอมรับในความหลากหลาย โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม การยอมรับความหลากหลาย และความยืดหยุ่น เพื่อให้ทุกคนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรีและความเสมอภาค

บทสรุป

การเรียนรู้ตลอดชีวิตนับเป็นประเด็นที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในแวดวงการศึกษาและการพัฒนา ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน ประเทศชาติ และระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทย แนวคิดดังกล่าวได้ถูกกำหนดให้เป็นทั้งนโยบายและแนวปฏิบัติอย่างชัดเจน ผ่านการบัญญัติไว้ในกฎหมายและยุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยมีกรมส่งเสริมการเรียนรู้ทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เป็นจริงอย่างเป็นรูปธรรม หน้าที่สำคัญของกรมคือการจัด ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้เกิดจากการผสมผสานทั้งการศึกษาในระบบ (Formal) การศึกษานอกระบบ (Non-formal) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal) เข้าด้วยกัน โดยมีหน่วยจัดการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีการบูรณาการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน เพื่อออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนในทุกช่วงวัย และส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจอย่างสะดวกและทั่วถึง นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างศักยภาพให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ทุกที่ ทุกเวลา และอย่างรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ จะเห็นได้ว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” มิได้เป็นเพียงนโยบายเชิงบริหารที่ต้องดำเนินการเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการสำคัญที่หล่อหลอมให้ประชาชนทุกช่วงวัยมีคุณลักษณะของ “บุคคลแห่งการเรียนรู้” ซึ่งนับเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเรียนรู้. (2568). **แผนส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2568 – 2570**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- ชนันภรณ์ อารีกุล. (2563). **การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต แนวคิด หลักการ และสาระสำคัญ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ. (2567). **เรื่องนโยบายการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568-2569**. (2567, 13 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 141 ตอนพิเศษ 309 ง.
- พร้อมพิไล บัวสุวรรณ. (2567). **ทักษะที่จำเป็นต่อชีวิตสำหรับผู้เรียนในโลกยุคใหม่ รวมพลังสร้างกรอบทักษะ ระบบนิเวศการเรียนรู้ และแนวทางการขับเคลื่อน**. กรุงเทพฯ: วิช กรุ๊ป (ไทยแลนด์).
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 116 ตอนที่ 74 ก. น. 1 - 23.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ พ.ศ. 2566. (2566ก, 19 มีนาคม). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 140 ตอนที่ 20 ก. น. 60 - 72.
- เมธชนนท์ ประจวบลาภ (2565, มกราคม-มิถุนายน). **นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในประเทศไทย. วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 2(1), 68-82.**
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟิค.
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2563). **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับย่อ)**.
- สืบค้น มกราคม 25, 2568, จาก <https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=index>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสาม**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2560). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2567). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2557). **การวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในบริบทประเทศไทย, การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2565). **หนังสือรวมบทความวิชาการการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Delors, J. (Ed.). (1996). **Learning: The treasure within – Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century**. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>.

-
- Harari, Y.N. (2018). **21 lessons for the 21st century**. Spiegel & Grau.
- Henschke, J. A. (2011). **Considerations Regarding the Future of Andragogy**. IACE Hall of Fame repository. International Commission on Education for the Twenty-first Century. (1996). **Learning: the treasure within**. Retrieved January 25, 2025, From <https://unesco.org/ark:/48223/pf0000109590>.
- Knowles, M. S. (1980). **The Modern Practice of Adult Education**. New York: Cambridge, The Adult Education Company.
- OECD. (1996). **Lifelong Learning for All**. Retrieved January 20, 2025, From <https://OECD>.
- UNESCO. (1972). **Learning to Be: The World of Education Today and Tomorrow**. Retrieved January 25, 2025, From <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117768>.
- United Nations. (2025). **Quality Education**. Retrieved January 25, 2025, From <https://thailand.un.org/en/sdgs/4>.